

MUZEUL ȚĂRII CRIȘURILOR

CRISIA

LI

O R A D E A • 2 0 2 1

ASPECTE DIN ACTIVITATEA POLIȚIEI BIHORENE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Cornelia ROMÎNAȘU*
Radu ROMÎNAȘU**

ASPECTS OF POLICE ACTIVITY IN BIHOR IN THE INTERWAR PERIOD

ABSTRACT

The Bihor State Police has started its activity in spring 1919 and has been concerned, throughout the interwar time, correction or annihilation of deviant behaviors, acts of disorder and corruption, trends of anarchy and social chaos, to ensure peace and order, indispensable to a modern society, leading to an awareness of its importance in society.

The Police forces from Oradea, Beiuș and Salonta proved to be institutions of the rule of law, which has performed its duties under the laws in force. It tried to serve the democratic ideals of the young Romanian unitary state and to be always in the service of the public interest. Progresses of this institution have demonstrated the validity of the configuration of beneficial mutations in the social life of the Romanians of Bihor.

Keywords: police, law, Bihor county, interwar, society

La 20 aprilie 1919, armata română condusă de generalul Traian Moșoiu a eliberat orașul Oradea de sub regimul de teroare bolșevică instaurat de dictatura liderului maghiar Béla Kun. Poliția orădeană s-a implicat în desfășurarea evenimentelor, colaborând cu armata română pentru restabilirea ordinii și liniștii publice, devenind un important factor de stabilitate și de echilibru într-o regiune unde dominaseră haosul și dezorganizarea provocate de ocupația maghiară. Despre acele evenimente, într-un proces-verbal întocmit de poliția locală, se făceau următoarele remarci din partea unui informator anonim: „recunosc că am auzit săptămâna trecută pe muierea lui Pavel Imre care a înjurat pe soldații români și poliția, cu următoarele cuvinte: polițiști spurcați au depus jurământul în mâinile mocanilor de români și pentru aceea le merge așa de bine și comunismul numai pentru aceea a bucat, că poliția a lucrat contra lor. Dar au să-i belească de vii pe polițiști că iar se vor întoarce comuniștii și atunci au să isprăvească ei cu poliția”¹.

În sânul unei părți a populației maghiare – adeptă a ideilor bolșevice – era menținută convingerea că restabilirea dominației bolșevice în această zonă ar rezolva nu numai problemele sociale și economice, dar și cele legate de refacerea vechiului regat medieval ungar. În Oradea și județul Bihor trăia o numeroasă populație maghiară, în rândurile ei existând mulți adepți ai ideologiei comuniste cu tentă iredentist-șovină. Numai în Oradea existau, potrivit datelor statistice

* Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal; e-mail: corne_romanasu@yahoo.com

** Universitatea din Oradea; e-mail: rrominasu@uoradea.ro

¹ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor (în continuare: A.N.-S.J.Bh.), fond *Primăria Municipiului Oradea, oficiul Poliției*, dos. 337/1919, f. 57.

ale poliției pentru anul 1919, 44 de persoane bănuite de o astfel de orientare, ele fiind puse sub supravegherea serviciilor speciale².

Tot în această perioadă tensionată, oficiul poliției deținea informații potrivit cărora existau persoane de etnie maghiară care doreau să aniverseze – la data de 31 octombrie 1919 – un an de la izbucnirea revoluției ungare. În consecință, s-au luat toate măsurile care se impuneau în vederea împiedicării unui astfel de eveniment, care era interzis prin lege. De asemenea, indivizii bănuți de propagandă contra intereselor statului român urmau să fie înaintați Curții Marțiale pentru a fi judecați³.

În data de 7 aprilie 1920, Poliția Oradea a raportat Direcțiunii Poliției și Siguranței din Cluj că în oraș urma să se organizeze o mișcare contra siguranței statului. Existau mai multe indicii, oferite de unele informații provenite din rândul unor persoane de încredere, cum că populația maghiară din urbe așteaptă declanșarea unei acțiuni militare a armatei ungare. Respectivii informatori au oferit numele persoanelor implicate în acest caz, poliția întreprinzând percheziții care nu au avut efectul scontat, deoarece ungurii deveniseră mai vigilenți, îndeosebi după descoperirea complotului pus la cale de Lukács Eteres. Pentru a face față unor situații similare, poliția Oradea avea la dispoziția sa doar 16 agenți secreți⁴.

În anul 1920 existau în municipiul Oradea un număr de 72 de persoane suspectate⁵ că ar avea convingeri comuniste, acestea fiind puse sub urmărire, deoarece multe dintre ele erau considerate periculoase pentru siguranța statului român. Situația a fost similară și în alte localități ale județului (Salonta, Marghita, Borș etc.), unde trăia o populație numeroasă de etnie maghiară adeptă a ideilor comuniste. Se semnală, de asemenea, că frontiera română din localitățile Salonta și Borș era trecută fraudulos, de multe ori, de indivizi suspecti, cu complicitatea soldaților români. În zonele Salonta și Marghita situația era controlată de 2 brigăzi de siguranță, înființate la 5 noiembrie 1920.

Având în vedere toate acestea, Prefectura Regională de poliție Oradea a solicitat Direcțiunii Poliției și Siguranței de la Cluj sporirea numărului de agenți secreți de la 16 la cel puțin 21, pentru o monitorizare mai eficientă a situației. De asemenea, pentru acoperirea cheltuielilor, s-a cerut constituirea unui fond secret în sumă de 50.000 de lei, a cărui folosire să rămână la dispoziția Prefecturii de Poliție. Această situație se impunea deoarece în multe cazuri nu se puteau emite documente pentru sumele plătite personalului informativ. S-a raportat, de asemenea, că nu exista o conlucrare eficientă între poliția Oradea și serviciul de siguranță⁶.

Biroul politic din cadrul Poliției de stat Oradea a avut un rol important în descoperirea și prevenirea atentatelor cu miză politică. Acesta raporta că la 20 aprilie 1920, în cadrul manifestărilor organizate cu prilejul sărbătoririi unui an de la eliberarea orașului, la momentul retragerii cu torțe, mai mulți indivizi necunoscuți, ascunși într-o casă de pe strada Eminescu, au aruncat cu pietre atât în militari, cât și în populația civilă prezentă la eveniment. Poliția a întreprins cercetări în zona respectivă, unde locuia și maiorul Vasile Sendea, care s-a opus anchetei și chiar a brutalizat agenții de poliție⁷.

² *Ibidem*, dos. 336/1919, f. 36.

³ *Ibidem*, f. 30.

⁴ *Idem*, fond *Prefectura Regională de Poliție*, dos. 4/1920, f. 1.

⁵ Dintre acestea amintim doar câteva: familia lui Kerezshi Cornel (director de bancă), considerată de poliție „cea mai șovină familie din Oradea”. Ilonka Coloman (muzicant) și Ilonka Alexandru apar în evidențele poliției din Oradea ca și „comuniști periculoși”, Mikloș Iutka (fotograf), Rattu Eugen (maior), Peleu Ioan (zidar), Stacher Iosif, avocat care nu a depus jurământ de fidelitate față de statul român având legături cu asociația maghiară „Ebredö”, avocatul Samenvirth Ludovic, „un adevărat lider local al bolșevicilor”, dr. Steiner Alexandru (avocat), mecanicul Sacsanay Desideriu – „agitator comunist”, Weislovits Emil (proprietarul hotelului „Park”) etc. (*Idem*, dos. 27/1920-1921, f. 60, 63, 64, 66, 67, 98, 70).

⁶ *Idem*, dos. 4/1920, f. 1.

⁷ *Idem*, dos. 9/1920, f. 1.

Tot în anul 1920, Poliția din Oradea a fost anunțată, printr-un ordin telegrafic trimis de Direcțiunea Poliției și Siguranței Cluj, că au fost trimiși în România, de la Moscova, un număr de 8 agenți de propagandă comunistă. Printre ei se afla și agentul Kremer, care trebuia să ajungă în Oradea. Ca urmare, au fost luate toate măsurile în vederea descoperirii prezenței respectivului individ în localitate și anunțarea celorlalte organe superioare de poliție⁸.

Pentru a face față numărului sporit de infracțiuni, contravenții etc., Poliția de stat Oradea a înființat serviciul polițiștilor civili. Aceștia erau recrutați din rândurile agenților secreți și ale vardiștilor, numărul lor ridicându-se, în anul 1920, la 20 de membri. Aceștia au fost repartizați astfel: 14 la secția criminală, 2 polițiști civili la secția evidenței, 2 la secția contravenții, 2 la secția moralității publice. Atribuția lor principală a fost legată de depistarea infracțiunilor și contravențiilor, fără a interveni pentru prinderea infractorilor, rolul lor fiind doar de a semnală structurilor de poliție toate abaterile de la lege. Ei își desfășurau serviciul numai în timpul zilei, între orele 6-21, doar în cazuri excepționale desfășurând și activități nocturne⁹.

În anul 1924, Partidul Comunist Român a fost scos în afara legii, act cunoscut în istorie sub numele de „legea Mârzescu”. Prefectura de Poliție Oradea a depus eforturi în vederea interzicerii oricărui tip de activitate de propagandă comunistă, demonstrații, provocări, răspândire de manifeste etc. Propaganda comunistă s-a intensificat în anii marii crize economice (1929-1933), când și Bihorul a avut de suferit în urma mișcărilor sociale, a grevelor muncitorești și a manifestărilor stradale, de multe ori orchestrate și alimentate de grupuri de agitatori comuniști. Toate acestea au determinat o vie implicare a organelor de poliție cu scopul restabilirii ordinii și liniștii publice.

În anul 1930¹⁰, cu ocazia sărbătoririi zilei de 1 mai, comuniștii din Oradea au acționat, provocând tulburare și dezordine în societatea locală. Aceștia au fost conduși de consilierul comunal Szenkovits Alexandru, care purta un drapel cu însemnele sovietelor. Agitatorii au ieșit în stradă, unde au fost somați de comisarul Stănculescu – din cadrul Chesturii orădene – să se împrăștie, întrucât asemenea manifestări sunt interzise. Comuniștii au ripostat și l-au atacat cu brutalitate. În conflict au fost implicați și comisarii Radovicu și Villiga care, la rândul lor, au fost atacați și loviți. S-au operat mai multe arestări, cei reținuți fiind acuzați de ultraj contra autorităților de poliție aflate în exercițiul funcțiunii.

În septembrie 1931, Chestura de Poliție Oradea, prin comisarul Villiga, a reușit capturarea lui Ioan Bukszar, considerat „unul dintre cei mai periculoși comuniști din Transilvania”. Acesta a ajuns la Oradea cu scopul de a săvârși mai multe atentate împotriva autorităților locale. Acțiunea s-a dorit a fi un semnal pentru organizația centrală comunistă din Ardeal, a cărei activitate intrase într-un con de umbră¹¹.

Tot în acel an, Chestura și-a adus contribuția la rezolvarea unor cazuri de contrabandă (frecvente în orașele aflate în proximitatea frontierelor țării) cu spirt negru (de la cele mai

⁸ *Ibidem*, dos. 8/1920, f. 2.

⁹ *Idem*, *fond Primăria Municipiului Oradea, oficiul Poliției*, dos. 352/1919, f. 255; *Idem*, *Prefectura Regională de Poliție*, dos. 16/1920, f. 26.

¹⁰ Statistica delictelor, contravențiilor și accidentelor din Bihor, pe anul 1930: 11 persoane ucise, 44 de bărbați și 12 femei au suferit leziuni grave și bătăi, accidente de automobil (145 de bărbați, 49 femei, 10 băieți și 18 fete), accidente de tren și altele (17 bărbați, 2 femei, 8 băieți și 8 fete), accidente de tramvai (1 bărbat), împușcați grav (8 bărbați și 2 femei), 4 avorturi, 4 violuri, înecați în râul Criș (3 bărbați și 1 femeie), intoxicați cu alimente (4 bărbați, 4 femei, 3 băieți și o fată), cadavre identificate (16 bărbați și 7 femei), tentative de sinucidere (18 bărbați și 33 femei), sinucideri (16 bărbați, 5 femei), accidente de muncă (55 bărbați, 7 femei), *Gazeta de Vest*, 1930, nr. 422, p. 4.

¹¹ *Ibidem*, 1931, nr. 610, p. 2.

importante fabrici din localitate), covoare și smirnă (din Ungaria) și amorse (pietre de brichetă), capii bandelor fiind reținuți și deferiți justiției¹².

Peste un an, în urma unor operațiuni specifice, a fost descoperită o bandă de falsificatori de bancnote care acționa în zona localității Suplacu de Barcău, un merit deosebit în anihilarea capilor rețelei avându-l comisarul Oșorhan din cadrul Chesturii din Oradea¹³.

În 24 februarie 1932, în sediul Chesturii de Poliție din Oradea a avut loc o consfătuire la care au participat secretarul general Victor G. Cădere (București), prefectul George B. Ghica, inspectorul general Ilie Reu, chestorul Valer Popovici și maiorul Popa, comandantul legiunii de Jandarmi. În cadrul dezbaterilor, s-au stabilit măsurile ce trebuiau luate în vederea consolidării bunei siguranțe a statului și s-a căutat adoptarea celor mai eficiente modalități de preîntâmpinare a infracțiunilor și agitațiilor de tip comunist¹⁴.

În luna august a anului 1932, Chestura de Poliție a reținut pe autorii manifestelor comuniste răspândite în zona de nord-vest a Transilvaniei, cercetările fiind conduse cu multă abilitate de serviciul de siguranță. Au fost arestați comuniștii Andrei Fuchs (originar din Târgu Mureș) și Ludovic Hirschler (din Arad), sosiți la Oradea cu scopul de a tipări clandestin manifeste pentru ziua de 1 august. Au fost confiscate 3000 de texte cu conținut politic și hârtie pentru alte 15.000 de înscrisuri¹⁵.

Chestura locală s-a preocupat și de monitorizarea celulelor comuniste care începeau să-și facă apariția și în mediul rural, de unde se încerca racolarea țăranilor prin diferite metode (presiuni, șantaj, ajutoare materiale etc.). Ca urmare, au fost emise diferite ordonanțe către comisariatele și detașamentele de poliție din județ pentru creșterea gradului de supraveghere a acestora.

Dintre funcționarii Chesturii care s-au remarcat printr-o activitate eficientă amintim și pe comisarul Ionescu, șeful comisariatului din Velența din anul 1929, numit în presa maghiară „dogele Veneției”. El a avut o contribuție semnificativă la reducerea numărului de infracțiuni din această zonă a orașului¹⁶.

Poliția orădeană a avut de rezolvat, în anul 1933, un caz deosebit de dificil. Este vorba de un asasin periculos, în persoana lui Iosif Banca, care a ucis un tânăr de 20 de ani. Ziarele maghiare au făcut afirmații răutăcioase la adresa poliției românești, susținând că aceasta nu va descoperi autorul crimei, întrucât nu dispune de mijloace moderne de urmărire, spre deosebire de colegii lor din Ungaria, care sunt echipați cu tehnologie de ultimă generație. Cu toate acestea, poliția orădeană a demonstrat contrariul celor afirmate în presă. După mai multe cercetări întreprinse la fața locului, asasinul a fost descoperit, arestat și trimis în judecată pentru săvârșirea infracțiunii de omor calificat. Un rol important în elucidarea cazului l-au avut comisarii Nemeș și Cherebuțiu, împreună cu polițiștii de la comisariatul IV¹⁷.

Oradea a fost unul dintre orașele în care s-au organizat numeroase filiere de prostituție, aceasta și datorită situației sale în apropierea graniței de vest a țării. Din punct de vedere juridic, în perioada de după Primul Război Mondial prostituția era încadrată în categoria „atentat contra bunelor moravuri”, iar polițiștii care lucrau pe această linie erau „de la moravuri”. Considerată aproape ca oricare alta dintre profesii, prostituția constituia adeseori un mijloc de completare a veniturilor pentru servitoarele, guvernantele și tinerele provenite din familii sărace care au ales

¹² *Ibidem*, nr. 478, p. 4; nr. 479, p. 5, nr. 610, p. 2.

¹³ *Ibidem*, 1932, nr. 738, p. 2.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 743, p. 2.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 822, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*, 1929, nr. 120, p. 1.

¹⁷ *Ibidem*, 1933, nr. 1018, p. 6; nr. 1081, p. 5; nr. 997, p. 5.

mediul urban pentru un trai mai bun. O importantă filieră de prostituție orădeană a fost descoperită în toamna anului 1933 de către Chestura locală, conducătorul rețelei fiind Iosif Feldman, care racola fete pentru acest tip de activitate. Acesta a fost pus sub urmărire în mai multe orașe din Transilvania, fiind în cele din urmă prins de polițiștii orădeni.

În anul 1936 situația orașului Salonta – din punct de vedere al ordinii publice și a fenomenului infracțional – se prezenta astfel: la un oraș cu 16.000 de locuitori erau consemnate 45 de cazuri de crimă și delict, 324 de contravenții și un singur caz de sinucidere. Rapoartele Siguranței Statului precizau că activitatea comunistă locală era destul de slabă, în ciuda faptului că în oraș trăiau mulți locuitori de etnie maghiară care îmbrățișaseră această ideologie.

Privind situația comparativ cu anii '20, când în Salonta erau semnalate numeroase activități cu specific comunist, partidul maghiar din localitate fiind mult mai activ în societatea civică, în anii '30 se constată o diminuare semnificativă a acțiunilor propagandistice și de racolare de noi membri. Din anul 1936, partidul maghiar din localitate a fost condus de Bagosi Alexandru, activitatea sa rămânând la fel de timidă, ea reducându-se la conferințe și serbări culturale organizate de reprezentanții tineri rămași în partid după valul de arestări din anul 1934, când aripa tânără a formațiunii politice a fost arestată aproape în întregime. În consecință, activitatea partidului maghiar a fost una liniștită, fără agitații și provocări, încercându-se o integrare pașnică în viața comunității, fiind organizate chiar cursuri de limba română pentru membrii săi. Pe lângă partidul maghiar, în zonă au activat și liberalii, național-tărăniștii și cuziștii, dar fără să aibă o organizație bine încheată. La rândul lor, partidele de extremă dreaptă aveau în zonă puțini simpatizanți, legionarii având câțiva susținători în comunele Cefa și Tulca, situate în apropiere de Salonta¹⁸.

În anul 1937, în Beiuș, oraș locuit de o majoritate românească, propaganda comunistă a fost aproape inexistentă, în arhivele poliției neexistând înregistrate organizații muncitorești cu caracter comunist, activitatea funcționarilor de poliție fiind concentrată în zona menținerii ordinii publice și a diminuării fenomenului infracțional. Tot în acest an, s-a adoptat hotărârea ca, în urma menținerii stării de asediu de-a lungul frontierei (aproximativ 10-15 km), autorizațiile pentru desfășurarea întrunirilor publice (politice, culturale și profesionale) să fie emise de autoritățile civile. Cererile pentru aprobarea unor asemenea manifestații trebuiau depuse cu cel puțin 10 zile înainte de consumarea evenimentului la sediul poliției – în cazul localităților urbane – sau la pretură, pentru comunele rurale. La rândul lor, aceste instituții trebuiau să înainteze cererile înregistrate spre Prefectura județeană, pentru aprobare. Nerespectarea acestor dispoziții se pedepsea cu închisoarea, potrivit Codului Penal, sau cu amenzi cuprinse între 500 și 1500 de lei. Organele de poliție erau abilitate cu aplicarea acestor norme și dispoziții¹⁹.

În același an, Chestura din Oradea a fost implicată într-un proces în care au fost trimiși în judecată comisarul Villiga și agenții Estegar, Galea, Pal și Malău Crăescu. Aceștia au fost învinuiți de decesul comunistului Minszky, aflat în arestul preventiv al Chesturii. Inculpații au adus dovezi indubitabile prin care și-au dovedit nevinovăția, astfel încât tribunalul orădean i-a achitat²⁰.

Biroul judiciar din cadrul Chesturii Oradea a trimis Direcției Generale a Poliției o statistică a evenimentelor infracționale și a accidentelor petrecute în anul 1938 în urbea de pe malurile Crișului Repede, situația raportată prezentându-se astfel: 3 omucideri din imprudență, 5 violuri, 38 de cazuri de lovire, 29 cazuri de leziuni corporale grave, 17 cazuri de amenințări, 2 șantaje, 7 cazuri de violare de domiciliu, 25 de cazuri de calomnie, 16 cazuri de utilizare a bancnotelor false, 85 de cazuri de

¹⁸ A.N.-S.J.Bh., *fond Comisariatul de poliție Oradea*, dos. 12/1936, f. 453-455; Florin Șinca, *Din istoria poliției române*, vol. III, Editura RCR Editorial, București, 2009, p. 165.

¹⁹ *Noua Gazetă de Vest*, 1937, nr. 342, p. 5.

²⁰ *Ibidem*, nr. 426, p. 8.

înșelăciune, 3 cazuri de ultraj cu violență, un caz de sustragere de sub sechestru, un caz de jurământ fals, un caz de delapidare din bani publici, un caz de trafic de influență, 36 de sinucideri, 55 de accidente, dintre care 40 mortale și 26 de cazuri de abandon familial²¹.

Chestura din Oradea a emis – începând din anul 1929 și până în anii '40 – o serie de ordonanțe care făceau referire strictă la orașul de pe Crișul Repede, în vederea unei mai bune organizări interioare a serviciilor administrative, și cu scopul menținerii ordinii și liniștii publice. Astfel, au fost puse în aplicare ordonanțele cu privire la programul magazinelor pe timpul verii, dispozițiile în legătură cu modalitatea de colportaj a ziarelor, ordonanța care reglementa orarul întreprinderilor din localitate etc²².

Poliția de stat din Beiuș

La 25 iunie 1924, comuna Beiuș a fost ridicată la rangul de oraș, iar postul de jandarmi din localitate a fost desființat, paza și ordinea publică a orașului fiind preluate de poliția comunală condusă de consilierul Cornel Janossi, care deținea și funcția de judecător contravențional²³.

La 14 iulie 1924 s-a solicitat Direcției Poliției și Siguranței Generale înființarea unei poliții de stat în localitate. Instituția superioară de poliție a anunțat autoritățile beiușene că, datorită lipsei de fonduri, această chestiune se amână pentru anul 1925. În adresa de răspuns se preciza faptul că poliția comunală trebuie menținută și susținută din punct de vedere financiar de primăria orașului. În consecință, autoritățile administrative locale au alocat pentru poliție, în intervalul 1 septembrie – 31 decembrie 1924, suma totală de 120.690 de lei²⁴.

Cum poliția de stat urma să ia ființă la începutul anului 1925, iar consilierul Cornel Janossi deținea numeroase atribuții de natură administrativă și juridică cărora trebuia să le facă față eficient, s-a avansat o propunere către Prefectura județului Bihor, prin care la conducerea poliției locale să fie numit Ilarie Cristian de la Pretura plășii Beiuș, cu grad de căpitan de poliție²⁵.

Poliția din Beiuș a avut sediul în edificiul Primăriei, unde i-au fost alocate 4 camere²⁶. Cu toate că Direcția Poliției și Siguranței Generale aprobase înființarea Poliției de stat în orașul Beiuș începând din 1 ianuarie 1925, datorită lipsei de fonduri, această acțiune a fost amânată sistematic până în 21 martie 1929, când vechea Poliție comunală a fost desființată, iar atribuțiile acesteia au fost preluate de noua instituție de Poliție, înființată în 1 mai 1929. Cu toate acestea, Poliția de stat a rămas în continuare dependentă financiar de primăria locală, care a fost nevoită să plătească salariile funcționarilor. Starea generală a Poliției era una deplorabilă, ea fiind lipsită de personal specializat, de echipamente și de efectele corespunzătoare. Primăria beiușeană a solicitat în repetate rânduri Ministerului de Interne trimiterea unui corp polițienesc profesionist, în frunte cu un șef de poliție responsabil, dotarea acestuia cu armament și echipament de specialitate.

După mai multe tatonări, începând din 1 ianuarie 1930 Ministerul de Interne a preluat financiar Poliția beiușeană, ocupându-se concret de problemele administrative ale noii instituții bihorene.

În Beiuș a funcționat, sub autoritatea Chesturii din Oradea, un comisariat de poliție cu funcționari²⁷ încadrați conform legii din iulie 1929. Acesta a fost condus până în anul 1935 de

²¹ *Ibidem*, 1939, nr. 786, p. 5.

²² *Ibidem*, 1937, nr. 352, p. 26, nr. 385, p. 6; nr. 416, p. 7.

²³ A.N.-S.J.Bh., fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 15/1924, f. 45; dos. 88/1926-1930, f. 33.

²⁴ *Ibidem*, dos. 15/1924, f. 48.

²⁵ *Ibidem*, f. 46.

²⁶ *Ibidem*, dos. 88/1926-1930, f. 41.

²⁷ Eftimiu Costescu – încadrat comisar, Valeriu Dancu și Victor Lăpușan – comisari-ajutor. *Gazeta de Vest*, 1929, nr. 82, p. 4.

comisarul-șef Liviu Pârvu²⁸. În cadrul comisariatului a funcționat și o secție a gardienilor publici, formată din 10 funcționari și condusă de Ioan Leuca²⁹.

Brigada de Siguranță Salonta

În toamna anului 1920 a fost înființată în Salonta o brigadă specială de siguranță, în contextul apariției la nivelul Transilvaniei a zece structuri similare. Atribuțiile acestor brigăzi vizau aspectele informative ale siguranței statului, controlul și mobilitatea persoanelor străine, urmărirea persoanelor considerate suspecte, obținerea unor informații cu privire la siguranța generală și ordinea publică, efectuarea cercetărilor informative pentru descoperirea delictelor și întocmirea actelor de procedură penală.

Înființarea acestei noi instituții s-a datorat și intensificării mișcărilor cu caracter subversiv și iredentist în comuna Salonta – pe parcursul anului 1920 –, unde trăia o populație numeroasă de etnie maghiară. Din rapoartele întocmite rezultă că aceste mișcări au fost gândite și organizate de factori externi, care urmăreau, în spațiul românesc, scopuri de natură politică³⁰.

În anul 1928, personalul brigăzii de siguranță Salonta era format din Ernest Sarafoleanu (șeful brigăzii), Iuliu Filimon (agent special) și Florian Maghiar (agent de oraș)³¹.

Brigăzile de Siguranță din Transilvania au fost înlocuite în anul 1931 cu Corpul detectivilor, care avea misiunea de a strânge informații prin intermediul unor mijloace specifice acestui serviciu: informatori, filaj, supraveghere, interceptări telefonice, verificarea corespondenței etc. S-a urmărit, cu preponderență, prevenirea, descoperirea și urmărirea infracțiunilor îndreptate împotriva intereselor statului român³².

O brigadă de siguranță a funcționat și în Marghita, istoria ei fiind însă destul de scurtă, aceasta activând între anii 1920 și 1928. Desființarea s-a datorat, în general, lipsei unui sediu adecvat desfășurării unei activități specifice în condiții optime. Operațiunile au fost continuate de brigada de siguranță din Săcueni³³.

Poliția de frontieră Salonta

A fost înființată prin decizia ministerială din 15 octombrie 1920, în același timp cu punctul de frontieră Borș. Personalul era insuficient, în anul 1927 fiind compus doar din patru funcționari: Maria Necșa (comisar clasa I), Constantin Jega (sergent clasa I), Constantin Stroilescu (sergent clasa I) și Teodor Bulboca (sergent de oraș)³⁴. Peste 4 ani, situația personalului era neschimbată, ceea ce l-a determinat pe șeful poliției să solicite sporirea numărului de funcționari avându-se în vedere și numărul locuitorilor comunei, care atingea cifra de 16.000³⁵.

În anul 1936 la conducerea poliției de frontieră Salonta s-a aflat comisarul Titus N. Bărbat. Documentele păstrate în arhivele locale semnaleză un caz de corupție și de luare de mită care s-a petrecut când acesta se afla la conducere, caz în care a fost implicat ajutorul de comisar Diaconescu, învinuit de eliberarea unor permise false de trecere a graniței contra unor sume importante de bani³⁶.

²⁸ A.N.-S.J.Bh., fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 88/1926-1930, f. 42-51; dos. 83/1934-1935, f. 85.

²⁹ Idem, fond *Chestura Poliției Oradea*, dos. 101/1930-1938, f. 14.

³⁰ Emil Arbonie, Eugeniu Criste, *Ordinea și siguranța publică arădeană 1919-1929. Structuri instituționale și personal*, Editura Concordia, Arad, 2011, p. 13.

³¹ A.N.-S.J.Bh., fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 26/1928, f. 80.

³² Lazăr Cârjan, *Istoria poliției române de la origini și până în 1949*, Editura Vestala, București, 2000, p. 237-238.

³³ A.N.-S.J.Bh., fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 23/1927-1928, f. 116.

³⁴ *Ibidem*, dos. 111/1927, f. 3; Emil Arbonie, Eugeniu Criste, *op. cit.*, p. 23.

³⁵ *Gazeta de Vest*, 1931, nr. 459, p. 2.

³⁶ A.N.-S.J.Bh., fond *Comisariatul de poliție Salonta*, inv. 691, dos. 12/1936, f. 256; dos. 13, f. 104.

După cum se poate lesne observa și din exemplul prezentat mai sus, Poliția de frontieră Salonta s-a confruntat cu o serie de probleme specifice punctelor de trecere a frontierei, printre care amintim: treceri frauduloase ale graniței (în special spre Ungaria, de către numeroși indivizi de etnie maghiară care nu dețineau acte de călătorie valabile), diferite acte de contrabandă (cu țigări, covoare etc.), corupție etc.³⁷.

Poliția de stat Salonta

S-a înființat în anul 1926, după ce comuna a fost ridicată la rangul de oraș. La 1 ianuarie 1926 postul de jandarmi din localitate a fost desființat, serviciul său fiind preluat de Poliția comunală până la înființarea unei poliții de stat³⁸.

În anul 1926 șeful Poliției Salonta a fost Gheorghe Stoian, care în același an a fost detașat la poliția din Târgu Jiu³⁹. În același an fost numit la conducerea Poliției orașului Augustin Simoc. Sediul Poliției a fost instalat în edificiul primăriei, unde avea la dispoziție trei camere, din care una era biroul șefului de poliție, iar celelalte două erau destinate mai multor servicii, precum birou de registratură, birou urmărilor etc. Mobilierul era luat cu împrumut de la autoritățile administrative locale și de la alte instituții din oraș. În anul 1926 au fost încadrați ca sergenți de oraș un număr de 6 funcționari: Mihai Nuțiu (sergent-revizor), Alexandru Popp, Teodor Isai (care a căzut victimă într-o confruntare stradală, fiind împușcat în cap), Gheorghe Nuțiu, Gheorghe Isai și Nicolae Josan⁴⁰. În anul 1928 Poliția salontană era condusă de Augustin Cupșa. Ținutele vestimentare ale funcționarilor de poliție erau degradate, deoarece de la înființarea ei (1926) instituția a primit un singur rând de efecte. Armamentul, de asemenea, era insuficient, el compunându-se din 30 de arme, din care 10 fără încărcătoare de rezervă, iar 20 erau de proveniență germană, ceea ce făcea dificilă procurarea muniției⁴¹.

În această perioadă a avut loc inspecția sergenților din localitate, făcută de comandantul general al Corpului de sergenți din Transilvania și de colonelul Josef Montemira. În urma acestui control s-a constatat că efectivul era compus din 21 de persoane, din care un ajutor de comandant, Gheorghe Bene, 9 sergenți de oraș plătiți de primărie și 11 sergenți plătiți de stat. Ajutorul de comandant a fost considerat nepotrivit acestei funcții, neavând nici studiile necesare și fiind dominat și de viciul beției. Cazul a fost cercetat și de prefectul Poliției din Oradea, rezultatul anchetei fiind în cele din urmă pozitiv, ofițerul fiind menținut în funcție⁴².

Șeful Poliției, Augustin Cupșa, a fost pedepsit, în martie 1928, cu excluderea din serviciu, fiind înlocuit cu Augustin Greavu, comisar clasa I, care a condus instituția până la finalizarea termenului de pedeapsă în iunie 1928⁴³.

În anul 1929, în urma apariției noii legi de organizare a poliției, a fost înființat în localitate Comisariatul de Poliție, aflat sub autoritatea Chesturii din Oradea. Acesta și-a desfășurat activitatea în conformitate cu ordonanțele și prevederile emise de instituția orădeană. În anul 1933, la conducerea Comisariatului Salonta s-a aflat comisarul-șef Nicolae Turcu⁴⁴.

În anul 1936 funcționarii Comisariatului de Poliție Salonta erau următorii: Ioan Debău (comisar șef), Titus N. Bărbat (șeful poliției de frontieră), Vasile Florescu (agent de poliție) și Alexandru Sabău (șeful secției gardienilor publici care erau în număr de 17)⁴⁵.

³⁷ *Ibidem*, inv. 57, dos. 1/1929, f. 1-13.

³⁸ A.N.-S.J.Bh., fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 79/1925-1926, f. 8.

³⁹ *Ibidem*, f. 30.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 35.

⁴¹ *Ibidem*, dos. 23/1927-1928, f. 19.

⁴² *Ibidem*, f. 14.

⁴³ *Ibidem*, f. 25-27.

⁴⁴ *Idem*, fond *Comisariatul de poliție Salonta*, dos. 2/1932-1933, f. 79.

⁴⁵ *Ibidem*, dos. 12/1936, f. 252.

În urma inspectării corpului gardienilor publici din 15 iunie 1936 s-a constatat că aceștia aveau la dispoziție un dormitor cu 10 paturi și erau bine echipați. Cu acest prilej, comisarul-șef Ioan Debău a cerut Chesturii din Oradea sporirea efectivului de funcționari, fiind solicitați în mod expres un impiegat, un detectiv, un agent și un ajutor de comisar⁴⁶. Potrivit datelor statistice, prezentăm mai jos tabelul cu întreaga activitate desfășurată de comisariatul de poliție din Salonta pe anul 1936:

Acte intrate	Judiciare 380	Ad-tive 4720	Siguranță 691	Total 5791
Acte rezolvate	Judiciare 354	Ad-tive 4481	Siguranță 682	Total 5517
Acte nerezolvate	Judiciare 26	Ad-tive 239	Siguranță 9	Total 274
Infrațiuni săvârșite	Crime 24	Delicte 21	Contravenții 339	Total 380
Infrațiuni descoperite	Crime 17	Delicte 13	Contravenții 324	Total 354
Infrațiuni nedescoperite	Crime 7	Delicte 8	Contravenții 11	Total 26

(A.N.-S.J.Bh., fond *Comisariatul de Poliție Salonta*, dos. 12/1936, f. 456)

În anul 1940, personalul Comisariatului de Poliție din localitate a devenit mai numeros, fiind format din Ioan Debău (comisar-șef), Ioan C. Dumitrașcu (ajutor de comisar), Iustin Popovici și Marian Jurj (agenți de poliție, clasa a II-a, respectiv a III-a), Lazăr Filip (șeful secției gardienilor publici) și un număr de 17 gardieni⁴⁷.

Instituție vitală în mersul și evoluția unei societăți, Poliția a avut de-a lungul timpului atribuții informativ-coercitive care au vizat, cu prioritate, corectarea sau anihilarea comportamentelor deviate, a actelor de dezordine și corupție, a tendințelor de anarhie și haos social, asigurarea liniștii și ordinii publice, indispensabile unei societăți moderne. Din această perspectivă, cuvintele marelui scriitor francez Honnoré de Balzac sunt reprezentative: „*Poliția!... Cine sunt cei care o disprețuiesc? Imbecili ce nu știu decât să batjocorească ceea ce înseamnă liniștea lor. Căci, suprimați Poliția și veți suprima civilizația*”⁴⁸.

Marea Unire din 1918 a însemnat întregirea teritoriului național dar și o „piatră de încercare” pentru administrația românească și, implicit, pentru poliția română, care a trebuit să facă față noilor realități postbelice și eforturilor de revenire la o stare de normalitate în societate. Instituția poliției s-a impus treptat în provinciile românești unite cu patria-mamă, trebuind să facă față atât problemelor care țineau de mărirea considerabilă a teritoriului țării și a populației, cât și chestiunilor generate de creșterea ponderii minorităților etnice în noul stat unitar român. A fost o perioadă dificilă, înregistrându-se și unele inițiative care n-au ajuns în stadiu de finalizare. Dincolo de perioadele mai critice, Poliția bihoreană a fost preocupată, pe toată durata timpului interbelic, să atingă scopurile generale semnalate mai sus, ceea ce a determinat o conștientizare a importanței ei în societate.

⁴⁶ Idem, fond *Chestura Poliției Oradea*, inv. 36, dos. 101/1930-1948, f. 13; Idem, fond *Comisariatul de poliție Salonta*, dos. 13/1936, f. 60.

⁴⁷ Aceștia erau: Petre Isaia, Dumitru Bocaciu, Gheorghe I. Isaia, Pavel Matei, Ioan Retea, Gheorghe N. Isaia, Nicolae Josan, Gheorghe Codreanu, Reodor Codreanu, Gheorghe Gh. Isaia, Vasile Jurcuța, Ioan Fericeș, Vasile Silaghi, Lazăr Mugyurus, Ioan Cicortaș, Petre T. Pop, Alexandru Ardelean. (A.N.-S.J.Bh., fond *Comisariatul de poliție Salonta*, dos. 23/1940, f. 4.)

⁴⁸ <http://nt.politiaromana.ro/prezentare/istoric.php> (accesat în 18.08.2011).

Poliția bihoreană s-a dovedit a fi o instituție a statului de drept care și-a exercitat atribuțiile conform legilor aflate în vigoare. Ea a încercat să servească idealurile democratice ale tânărului stat național unitar român și să se afle permanent în slujba interesului public. Progresele realizate de această instituție și-au demonstrat viabilitatea prin configurarea unor mutații benefice în viața socială a românilor din Bihor.